

ВПЛИВ ВІЙНИ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу впливу російсько-української війни на банківську систему України. Сьогодні в нашій країні йде війна, тому сутність статті полягає в тому, щоб дослідити особливості функціонування банківської системи в цей непростий час та запропонувати кроки для підтримання стабільності банківського сектору, що в свою чергу зменшить негативний вплив на фінансову систему. У статті визначено основні ризики з якими стикнулася банківська система під час війни, досліджено зміни в банківських операціях (роздрібному кредитуванні, іпотечному кредитуванні, валютних операціях), також досліджено зміну облікової ставки НБУ та наслідки цього кроку для депозитних та кредитних операцій та загальні зміни в правилах діяльності банків. Автором запропоновано кроки, які допоможуть удосконалити роботу банків в період військового стану та відновити економіку в післявоєнний період. Також розкрито роль НБУ як основного регулятора діяльності комерційних банків та обґрунтовано важливість дотримання вимог НБУ комерційними банками.

Ключові слова: російсько-українська війна, військовий стан, банківська система, Національний Банк України, фінансова система.

Pravdykovska Iryna, Doroshenko Nadiia

V.N. Karazin Kharkiv National University

INFLUENCE OF THE WAR ON THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Summary. The article is devoted to the analysis of the influence of the Russian-Ukrainian war on the banking system of Ukraine. Today, our country is fighting for its independence and freedom and confronting the enemy with dignity, so the topic covered in this article is very popular. Despite the fact that thanks to the quality regulation by the National Bank of Ukraine, the banks were ready to the war, there is no doubt that the Russian invasion will have negative consequences for the entire economic system. Therefore, the essence of the article is to investigate the peculiarities of functioning of the banking system in this difficult time and propose steps to maintain a stable situation in the banking sector, which in turn will reduce the negative impact on the financial system. In the article, the author defined the main risks faced by the banking system during the war, investigated changes in banking operations (retail lending, mortgage lending, currency operations), also investigated the change in the discount rate of the National Bank of Ukraine and the consequences of this step for deposit and credit operations, identified the reason for the low demand of banks for domestic government loan bonds and general changes in the rules of bank activity. The role of the National Bank of Ukraine as the main regulator of the activities of commercial banks is also revealed. The author proposed steps that will help improve the work of banks during the martial law period and restore the economy in the post-war period. The banking system flexibly reacts to changes in the financial market. This testifies to its high level of development, the ability to work in crisis conditions and the ability to satisfy the population's demand for banking services even in such extremely difficult conditions that have arisen in our country since February 24. It is important for commercial banks to comply with the requirements of the National Bank of Ukraine, to monitor their activity indicators, to improve data protection systems in order to perform their functions without interruption in the conditions of martial law. As for further development prospects, today the main goal of the banks is to survive, and after the end of hostilities, the banks will be given time to resume their work.

Keywords: Russian-Ukrainian war, martial law, banking system, National Bank of Ukraine, financial system.

Постановка проблеми. Банки виступають одним з основних інститутів ринкової економіки. Вони є одним із найважливіших елементів економіки щодо організації руху фінансових потоків. Саме в банках сконцентрована основна частина кредитних ресурсів країни. Банкам належить ключова роль у фінансово-кредитному обслуговуванні економіки та грошовий потенціал для стабільності економічної системи.

Повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 року різко змінило життя кожного громадянина України. Росія вбиває цивільне населення, нищить нашу культуру, знищує наші міста. Всі сфери діяльності в країні зазнали впливу війни з 24 лютого. Банківська система є вразливою до зовнішніх факторів: економічних, політичних, правових. Ці фактори взаємопов'язані і їх стабільне функціонування веде до безперебійної роботи банків. Війна значно змінила та обмежила умови функціонування банківського секто-

ру, вплинувши на кредитні відносини, облікову ставку, операції з валютою, ставки за депозитами, похитнулася стабільність банків та скоротилася їх кількість в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику впливу війни на банківську систему та її здатність протистояти кризовим явищам досліджували такі науковці: Чалюк Ю. О., Барановський О. І., Малахова О. Л., Демчук Н. І., Белова І. В., Бондарчук М. К., Суворов А. В., Магда Є. М., Дорошенко О. Г.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні, коли йде війна в Україні, обрана тема є складною та дуже актуальною для дослідження, вона викликає інтерес у науковців. З початку повномасштабної війни наукові конференції наповнені тезами на цю тему, але в силу короткого часу, більш ґрунтовних теоретичних досліджень проведено дуже мало. На практиці з боку Національного банку

України було здійснено ряд активних дій для підтримання банківської системи на належному рівні, але не дивлячись на це, попит населення на банківські послуги знизився, банки обмежили операції з валютою, зменшилася довіра до банків з боку населення. Тому банківська система потребує постійного реформування та нагляду з боку НБУ в умовах війни, що має базуватися на науковому підґрунті.

Мета статті. Аналіз та оцінювання впливу війни на банківську систему, особливостей її функціонування в умовах військового стану, визначення подальших дій для підтримання стабільності в банківському секторі.

Виклад основного матеріалу. 24 лютого 2022 року, коли на всій території України був введений військовий стан, Національний Банк України ввів обмеження на роботу банківської системи. Ці обмеження вплинули на операції фізичних осіб та на діяльність суб'єктів господарювання і направлені на стабілізацію роботи банківської та фінансової системи. Перелічимо найважливіші обмеження:

- обмежено транскордонний рух капіталу та зафіксовано валютний курс;
- банкам заборонено виплачувати дивіденди;
- введено «кредитні канікули» для позичальників;
- спрощено низку вимог до операційної діяльності;
- НБУ не застосовуватиме заходів впливу за порушення банками вимог щодо подання звітності, якщо ці порушення виникли після 24 лютого [3].

Сьогодні основними завданнями, які стоять перед Національним Банком України є створення оптимальних умов для виконання банками своїх функцій та обслуговування населення в умовах війни, таким чином, зменшуючи негативний вплив військової агресії на банківську систему. Щоб з'ясувати вплив російської військової агресії на основні банківські операції: кредитні, депозитні, валютні та банківську систему в цілому, розглянемо спочатку з якими ризиками стикнулася банківська система під час війни:

- зріс макроекономічний ризик, який виражається сильним спадом економіки та дефіцитом бюджету;
- зріс ризик капіталу – капітал з початку війни змінився незначно, але якщо війна буде довгою, ризик посилиться;
- зріс кредитний ризик, що пояснюється падінням доходів населення, припиненням роботи підприємств;
- зріс валютний ризик, але фіксація обмінного курсу та збалансовані валютні позиції поки що стримують цей ризик;
- ризик прибутковості вважається високим через збитки за кредитами та відрахування до резервів за кредитними збитками [1].

Ці ризики можуть вплинути на результати діяльності банків та їх кількість, але думається, що завдяки виваженій політиці НБУ і регулюванню економіки з боку держави банки або зможуть уникнути цих ризиків, пристосувавшись до роботи в воєнних умовах або зазнають їх по мінімуму.

До початку війни кредитні операції були одними з найбільших та затребуваних серед інших банківських операцій. Завдяки кредиту підпри-

ємці залучали додаткові ресурси для розширення виробництва та задоволення господарських потреб, також населення залучало кошти на особисті потреби. Після початку повномасштабної війни попит на кредити знизився. У зв'язку із війною кредитний ризик став одним із найбільших, остаточні обсяги втрат від якого можна буде підрахувати лише з часом, тому що значна частина територій України окупована, не працюють підприємства, багато людей виїхали за кордон, багато залишилися без роботи, не маючи змоги сплачувати за кредитами та відсотками за ними [5]. З початку війни кредитів було надано на суму 2,3 млрд грн. Також заплановано додаткове пільгове кредитування аграріїв на 40 млрд грн. Станом на 1 квітня 2022 року держбанки надали кредитів на 12,8 млрд грн [6, с. 1132]. На початку війни були запроваджені кредитні канікули, зменшені ліміти за кредитними картками.

Під час кредитних канікул банки пропонували такі послаблення:

- відміна обов'язкового платежу на строк від одного до трьох місяців;
- тимчасове зниження ставок вдвічі або більше;
- відмова від нарахування штрафів за прострочення [5].

«Кредитні канікули» ефективні в короткостроковому періоді, тому що знижують боргове навантаження на клієнтів та підвищують довіру клієнтів до установи. Але з часом банки мають відходити від масштабних «кредитних канікул», аби мати змогу фінансувати свої витрати.

НБУ акцентував увагу на високих ризиках незабезпеченого споживчого кредитування через залежність від платоспроможності позичальників. Під час «кредитних канікул» втрати банків були непомітними. Але ці ризики реалізуються під час поступового відходження від «кредитних канікул» та повернення до звичного графіку платежів. Для нормального відновлення роздрібно-го кредитування необхідна стабілізація доходів населення та економічної ситуації в країні, а це можливо лише при умові припинення російської військової агресії проти України. Тому зараз банки намагаються адаптуватися та виконувати свої функції в умовах які склалися в країні. З 1 червня «кредитні канікули» припинились у багатьох банках України. Кожен банк індивідуально надає пільги позичальникам, які ще сплачують за своїми позиками [1].

Ситуація на ринку іпотечного кредитування також загрозлива. Житло, яке знаходиться в заставі в багатьох регіонах могло бути пошкоджене або зруйноване війною. Частина житла знаходиться на окупованих територіях або територіях, де ведуться активні бойові дії. Якщо житло було зруйноване позичальник все одно повинен за ним доплатити іпотеку, умови договору не змінюються. Втрату доходів для банку також підсилює ризик неплатоспроможності боржників, адже боргове навантаження за іпотечним кредитуванням вище ніж за роздрібним.

Ринок іпотечного кредитування був відносно новим для України і тільки розвивався. За даними НБУ у грудні 2021 року ставка за іпотечним кредитуванням становила на первинному ринку – 16,1%, на вторинному – 13,6%. за 2021 рік було укладено нових угод на 7,5 млрд. грн. Після

нападу РФ на Україну банки припинили надавати житло під іпотеку, через півроку військової агресії на іпотечному ринку спостерігається майже нульова активність.

Уряд активно шукає шляхи відновлення іпотечного кредитування в умовах військового стану. З жовтня повинна стартувати державна програма «Доступна іпотека 7%». Її сутність полягає в тому, що військовослужбовцям, медикам, переселенцям, педагогам та науковим співробітникам будуть пропонувати надати житло в іпотеку від 3% до 7% річних. В європейських країнах середня фіксована ставка за іпотекою становить 2% [1].

Від початку війни Росії проти України, в Україні були ліквідовані всі компанії та заклади, які належать або чия діяльність напряму пов'язана з Росією. 25 лютого 2022 року НБУ відкликав ліцензії та ліквідував банки країни-агресора: АТ «Міжнародний резервний банк», який на 100% належав ПАО «Сбербанк Росії» та ПАТ «Промінвестбанк», який на 99,77% теж належав «ВЕБ.РФ». Таким чином на початок серпня в Україні працювало 68 банків.

Депозитні операції є засобом акумуляції додаткових ресурсів для банків. В умовах воєнного часу банки виконують операції за депозитами в повному обсязі, тобто можна відкрити депозит або зняти готівку, але на зняття готівки встановлені певні кількісні обмеження, індивідуальні для кожного банку. Пришвидшення інфляції створює ризики для подальшого утримання вкладів насамперед строкових.

З перших днів повномасштабного вторгнення НБУ жорстко регулює обмінний курс та операції з валютою. Метою регулювання є організація системи курсоутворення, упорядкування та роз'яснення діяльності банків з валютними цінностями, захист іноземних інвестицій, регулювання руху валютного капіталу [4].

Для забезпечення цінової та фінансової стабільності НБУ зафіксував офіційний курс гривні до іноземних валют та запровадив низку валютних обмежень. Ці заходи мають на меті запобігти девальвації гривні та відпливу валютних вкладів. Банкам було дозволено проводити валютні операції, купувати валюту. Готівковий ринок валют під час воєнного стану працює в обмеженому режимі. У відділенні банку в касі можуть продавати валюту, але лише в тому обсязі, в якому її до цього купили у населення. Фіксація НБУ обмінного курсу та жорсткі обмеження є тимчасовими, на період війни [2].

Згідно законодавства, в особливий період НБУ здійснює фінансування Уряду без обмежень, це може бути однією з причин інфляції. Завдяки підтримці міжнародних фінансових організацій Україна отримала 3,3 млрд доларів і ці кошти спрямовані на воєнні та соціальні потреби та на збільшення міжнародних резервів, які навіть зросли за період початку активних бойових дій російської федерації і складають на 1 квітня 2022 року 28 млрд доларів.

Грошовий обіг значно впливає на економіку держави, тому держава використовує заходи грошово-кредитної політики для регулювання економіки, впливу на грошовий обіг та кредитні відносини. Сутність грошово-кредитної політики полягає в зміні пропозиції грошей задля стабілізації основних економічних явищ. Грошово-

кредитна політика пов'язана з регулюванням діяльності банківської системи [8, с. 156]. На період воєнного стану НБУ ввів нові заходи грошово-кредитної політики. Перелічимо основні напрями: фінансувати лише критичні витрати Уряду; зберігати власну інституційну, фінансову та операційну незалежність для виконання своїх функцій; протидіяти агресії Росії на фінансовому фронті; підтримувати безперебійну роботу банківської системи; повернутися до режиму інфляційного таргетування з рухомим курсоутворенням по мірі нормалізації функціонування економіки та фінансової системи.

Одним із найпоширеніших інструментів грошово-кредитної політики, який використовується банками багатьох країн є політика рефінансування. Рефінансування банків – це надання комерційним банкам кредитів Центральним банком. Рефінансування комерційних банків виступає одним із способів антикризового регулювання. У випадку кризової ситуації центральний банк надає додаткові ресурси на кредитній основі комерційним банкам, задля підтримання їх ліквідності. Кредити рефінансування надаються банкам по обліковій ставці НБУ [8, с. 165].

Облікова ставка встановлюється та затверджується Національним Банком України на основі аналізу основних макроекономічних показників. Облікова ставка є одним з найважливіших інструментів регулювання банківської діяльності, тому що від її розміру залежить вартість залучених та розміщених ресурсів.

До війни облікова ставка НБУ складала 10 %. В червні НБУ ухвалив рішення про підвищення облікової ставки до 25% річних, тобто у 2,5 рази. Думається, найближчим часом це може призвести до зростання ставок як за депозитами так і за кредитами. Деякі банки вже почали підіймати ставки за депозитами, щоб замінити значні обсяги кредитів рефінансування [1].

Економічна криза, яка виникла через російську агресію, викликала значний бюджетний дефіцит. Повнота фінансування бюджетного дефіциту залежить від надходжень міжнародної допомоги та здатності уряду залучити ресурси на внутрішньому ринку. На ринку були до війни і залишаються основними кредиторами банки. Проте через низьку дохідність за ОВДП немає сталого попиту банків на цінні папери уряду. Якщо дохідність державних цінних паперів відповідатиме ринковим умовам, то банки можуть вкладати в них інвестиції. Також низький інтерес банків до ОВДП пояснюється тим, що рівень винагороди за цими цінними паперами не змінився, а ризики в економіці суттєво зросли [7, с. 262].

Можливо виділити декілька напрямів діяльності, які допоможуть удосконалити роботу банків в період війни:

- 1) ретельно визначати кредитний ризик та проводити реструктуризацію боргів. Банкам потрібно ретельно визначати кредитний ризик за невеликими позиками, щоб уникнути несплати з боку позичальника. Також варто переглянути фінансовий стан позичальників, які мають великі кредити або труднощі зі сплатою та за необхідності провести реструктуризацію;

- 2) дотримуватися вимог НБУ під час дії воєнного стану;

3) удосконалювати системи кіберзахисту.

На сьогодні актуальним питанням залишається відновлення всіх секторів господарювання та подальшого розвитку України після перемоги у війні.

Україні у боротьбі за свою незалежність та відстоювання кордонів значну фінансову та політичну підтримку надають країни-партнери. Програма фінансування від МВФ, транші від Світового банку, Євросоюзу, а також трастовий фонд, який створено в Європі виступають гарантантами фінансової підтримки у відновленні економіки.

Вважається, що основою для успішного розвитку економіки держави є стабільність грошової одиниці. Тому варто розглянути можливість проведення грошової реформи, оскільки наявність незабезпеченої грошової маси, спекулятивні збагачення та інші негативні фактори можуть призвести до гіперінфляції [6, с. 1134].

Після завершення бойових дій НБУ разом з банками планує розробити план відновлення основних показників діяльності та графік досягнення мінімальних значень нормативів. Також варто зо-

середити увагу на ризиках, які притаманні економіці післявоєнного часу та методах її оцінки.

Висновки. За результатами даного дослідження можна дійти висновків, що повномасштабна війна проти України впливає на економічну ситуацію в країні та банківську систему, змінює правила її функціонування та вводить нові обмеження. Однак, завдяки пильному регулюванню з боку Національного Банку України, банківська система адаптувалася до роботи під час військового стану та гідно протистоять викликам війни. На сьогодні банківська система України є стабільною, контрольованою та ліквідною. НБУ, країни-партнери та міжнародні організації фінансово підтримують нашу країну та роблять все можливе, щоб наблизити перемогу України. Для відновлення та подальшого розвитку господарства, економіки та інфраструктури в Україні необхідні гарантії безпеки, цінова стабільність, максимальна зайнятість, злагоджена робота науковців теоретиків та практиків, підвищена продуктивність та гідна оплата праці.

Список літератури:

1. Національний Банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 16.08.2022).
2. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18 : постанова Правління Національного Банку України від 21 липня 2022 р. № 154. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_21072022_154
3. Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп : постанова Правління Національного Банку України від 25 лютого 2022 р. № 23. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_25022022_23
4. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : постанова Правління Національного Банку України від 24.02.2022 р. № 18. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18
5. Щодо обслуговування споживчих кредитів : лист Національного Банку України від 14 квітня 2022 р. № 21. URL: <https://document.vobu.ua/doc/11315>
6. Дорошенко Н.О., Дорошенко О.Г. Першочергові заходи та шляхи реанімації економіки України у військовий час. Modern research in world science. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. SPC. Lviv, Ukraine. 2022. P. 1128–1135.
7. Ситник Н.С., Стасишин А.В., Блащук-Девяткіна Н.З., Петик Л.О. Банківська система : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 580 с.
8. Стечишин Т.Б., Малахова О.Л. Банківська справа : навч. посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 404 с.

References:

1. National Bank of Ukraine. Official site. Available at: <https://bank.gov.ua/> (accessed 16 August 2022).
2. On making changes to the resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated February 24, 2022 No. 18: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated July 21, 2022 No. 154. Available at: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_21072022_154
3. On some issues of the activity of banks of Ukraine and banking groups: resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated February 25, 2022. Available at: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_25022022_23
4. On the operation of the banking system during the introduction of martial law: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated February 24, 2022 No. 18. Available at: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18
5. Regarding servicing of consumer loans: letter of the National Bank of Ukraine dated April 14, 2022 No. 21. Available at: <https://document.vobu.ua/doc/11315>
6. Doroshenko N. O., Doroshenko O. G. (2022) Pershochergovi zahody ta shlyahy reanimatsii ekonomiky Ukrainy u viyskovyy chas [Priority measures and ways to resuscitate the economy of Ukraine in wartime] Modern research in world science. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference (Lviv, Ukraine, 17-19 April, 2022) (eds. Komarytsky M.L.), Lviv, Ukraine, pp. 1128–1135.
7. Sytnyk N. S., Stasyshyn A. V., Blaschuk-Devyatkina N. Z., Petyk L. O. (2020) Bankivska systema [Banking system]. Lviv: LNU named after Ivan Franko.
8. Stechyshyn T. B., Malakhova O. L. (2018) Bankivska sprava [Banking]. Ternopil: TNEU.